

tekké formálódnak; fokozatosan elébünk áll a prériváros lélektani-társadalmi, sőt történelmi drámája. A temető az amerikai Közép-Nyugat egykori szerkezetét őrzi.

A két magyar megjelenés között mint fordító többször megpróbálkoztam a verseskönyv újbóli kiadatásával, hiába. Egyszer – felbuzdulva azon, hogy a művet a Broadwayn musical formájában is előadták – elvittem A SPOON RIVER-I HOLTAK-at az Irodalmi Színpad (a későbbi Radnóti Színház) apró termetű igazgatójához, aki így adta vissza a könyvet: – Ezt nem lehet színpadra vinni. A szocializmusban nincs bankcsőd, nincs bordélyház, nincs züllött élet. – Így aztán negyven évig vártam.

A kötet kétszáznegyvenhat verséből kilencvenegy jelent meg magyarul; a *Holmi* néhány újabb sírfelirat-fordításra kért fel. Nehéz munka volt. Meg kellett találnom az első kiadás alaphangját, mégis, valami másfélét kellett nyújtanom a válogatással. Az itt jelen lévő tizenkét halott többsége a síron túl is hazudik, vagy eltorzítja a történeteket, vagy magával viszi a rögeszméit oda-

átra. Van olyan, aki szereti a prérít; van, aki gyűlöli, és legszívesebben kitépné a lelkéből, gyökerestül. Az ilyesmi legföljebb temetőben (vagy versben) szokott sikerülni.

A fordítás során most is hűségre törekedtem, ahol tudtam. A SQUAW-MAN (AZ INDIÁN ASSZONY FÉRJE) egy régi amerikai film címe; a film 1914-es néma változatát talán Masters is látta (GEORGINE SAND MINER sírfelirata). A *hewers of wood* (*favágók*), illetve a *Comforter* (*Szent Lélek*) és a *tongues of flame* (*tüzes nyelvek*) bibliai idézet (JÓZSUÉ, 9:21–27; APCESEL, 2:1–4). A legnehezebb dolgom az O PIONEERS magyarításával volt (Walt Whitman ismert refrénje a PIONEERS, O PIONEERS című versből; OH ÚTTÖRŐK, TI ÚTTÖRŐK, fordítja ártatlanul Füst Milán – ezt nem lehetett átvenni), a kifejezést történelmi névén, *Alapító Atyáknak* fordítottam (AARON HATFIELD sírfelirata). Ugyanennek a versnek az első sorában viszont (*Better than granite; Gránitnál maradóbb*) Kosztolányi Dezső Horatius-fordításának visszhangját követtem.

Gergely Ágnes

Edgar Lee Masters

A SPOON RIVER-I HOLTAK

Részletek

Hare Drummer

Eljárnak még a fiúk meg a lányok Siever
kertjébe, szeptember végén, almaborért?
Összeszedik a cserjés közt a mogyorót
Aaron Hatfield tanyáján, mielőtt beáll a fagy?
Mennyit játszottam a hancúrozó lányokkal,
fiúkkal a kövesút mentén, mindenfelé a dombokon,
amikor lement a nap, meghűlt a levegő,
és furkósbottal vertük a diót, s a diófa

lecsupasztva meredt a lángoló nyugatnak!
 Most már az őszi füst illata,
 meg az elhulló makk,
 meg a völgyekből a visszhang
 hoz álmokat az életről. Itt lebegnek fölöttem.
 Azt kérdik tőlem:
 hová lettek a hancúrozó társak?
 Hányan vannak velem, hányan
 a vén gyümölcsösökben, az út mentén, Siever
 kertje felé, s az erdőben, amely csak nézi
 a hallgatag vizet?

Washington McNeely

Vagyonos voltam, polgártársaim becsültek,
 sok gyerekem született, előkelő anyától,
 ott neveltem föl mindet
 a tekintélyes kúriában, a város szélén.
 Látjátok azt a cédrusfát a pázsiton?
 A fiúkat Ann Arborba küldtem, a lányokat Rockfordba,
 eközben múlt az élet, még több vagyon, megbecsülés –
 esténként pihentem a cédrusfám alatt.
 Múlt az időm.
 A lányokat Európába küldtem;
 hozományt adtam nekik, amikor férjhez mentek,
 a fiúknak pénzt, hogy belefogjanak a vállalkozásba.
 Erős gyerekek voltak, ígéretesek, mint az alma,
 amíg meg nem látszik rajta a harapás.
 De hát John rajtavesztett, elbujdosott az országból,
 Jenny meghalt gyerekszülésben –
 ültem a cédrusfám alatt.
 Harry egy züllött éjszaka után végzett magával,
 Susan elvált –
 ültem a cédrusfám alatt.
 Paul belerokkant a túlzott tanulásba,
 Mary otthonülő lett, mert elhagyta egy férfi –
 ültem a cédrusfám alatt.
 Mind odalettek, szárnyuk szegetten, sorsuktól felzabálva –
 ültem a cédrusfám alatt.
 Párom, a gyerekek anyja, ráment –
 ültem a cédrusfám alatt.
 Kilencven évért szedik a vámot.
 Ó, anyaföld, aki elringatod a hulló levelet!

Paul McNeely

Kedves Jane! kedves, jó Jane!
Milyen halkan lopódtál be a szobába (ahol már betegen feküdtem),
nővérfityuládban, vászon kézelődben,
megfogtad a kezemet, mosolyogtál:
– Semmi komoly – mondtad –, hamarosan jobban leszel. –
És amit gondoltál, szemedből úgy szivárgott bele
az én szemembe, ahogy a harmat csorog végig
a virág belsején.
Kedves Jane! az egész McNeely vagyon
kevés lett volna, hogy megtérítsék neked az ápolást,
éjjel-nappal, és napokon át és éjszakákon;
hogy kifizessék a mosolyodat, a lelked melegét
kis kezekben, ahogy rátapadt a homlokomra.
Jane, amíg az élet lángja ki nem aludt belőlem
a sötétben, az éjjel vaspántja fölött,
én azért akartam, és azért kívántam, hogy újra jól legyenek,
hogy fejemet arra a kis melledre hajtsam,
és szerelmes öleléssel összeroppantsalak –
gondoskodott az apám rólad, amikor meghalt,
Jane, kedves Jane?

Mary McNeely

Utas, ki erre jársz:
szeretni annyi, mint megtalálni a lelkedet
a szerelmed lelkének útjain.
Ha pedig szerelmed visszavonul az úton,
elvesztetted akkor a lelkedet.
Írva vagyon: „Nekem van barátom,
csak a fájdalomnak nincs.”
Ezért volt a sok hosszú év magány az apám otthonában,
ahol megpróbáltam visszaszerezni az éneket,
és fájdalommból felsőbbrendű lényt formálni,
de ott élt az apám, a saját fájdalommal,
ott ült a cédrusfa alatt –
a kép véremmé vált, míg végre eljött
a belenyugvás végtelenje.
Ó, lelkek, ti, akik az életet
mint illatos fehér rózsát hordjátok ki
a föld sötét mocskából,
béke veletek mindörökké!

Daniel M'Cumber

Amikor a városba mentem, Mary McNeely,
 vissza akartam fordulni érted, szavamat adom.
 De Laura, a szállásadónóm lánya valahogy
 rátelepedett az életemre és magához kötött.
 Azután néhány év múlva ki más talált rám, mint
 Georgine Miner, Nilesből, a szabad szerelemnek
 ez a vadvirága, a fourierista kommunaké,
 amelyek Ohio-szerte virultak a háború előtt.
 Szeretője, a dilettáns költő régen megunta,
 így hát belém fogódzott erőért és vigaszért.
 Afféle nyafogó jószág volt, akit
 a karodba veszel, s azon nyomban
 összekeni az arcodat, folyik az orra,
 a váladékot szétüríti az egész testeden,
 aztán beleharap a kezedbe és megugrik.
 Te meg ott állsz, vérzel és az egekig bűzlesz!
 Látod, Mary McNeely, arra se voltam méltó,
 hogy megcsókoljam a ruhád szegélyét!

Georgine Sand Miner

A mostohám elkergetett hazulról. Megkeseredtem.
 Egy *flâneur*, dilettáns költő (a felesége indián) elvette a szüzességemet.
 Évekig voltam a metresze, nem tudta senki.
 Megtanultam tőle az élőködők fortélyait:
 csalástól csalásig ugrani, mint bolha a kutyán.
 Eközben más férfiakkal is „nagyon bizalmas” viszonyba kerültem.
 Később Daniel, a radikális politikus évekre kisajátított.
 A húga azt mondta rám: „Daniel macája.”
 „Fertelmes szó – írta Daniel –, bemocskolja ezt a szép szerelmet.”
 De bennem már forrt a düh, és karmolni akartam,
 és aztán lesbikus barátnőm is beleszólt,
 mert gyűlölte Daniel hűgát,
 Daniel meg lenézte a nő férjét, azt a törpét –
 most, mondta barátnőm, most kell a mérgezett nyilat kilőni,
 szólj az asszonynak, hogy Daniel zaklat téged!
 Előtte még megkértem Danielt, repüljön velem Londonba.
 – Minek? – kérdezte. – Mért ne maradnánk a városban, ahogy eddig? –
 Alámerültem a méregbe, megbosszultam a visszautasítást
 dilettáns barátom karjában. Felbukva onnét, fogtam Daniel írását,
 s hogy igazoljam, tisztességem foltalan, megmutattam a levelet
 Daniel feleségének, lesbikus barátnőmnek, fűnek-fának!
 Ha Daniel akkor legalább agyonlőtt volna...!
 És nemcsak kivetkőztet a hazugságaimból, pucérra vetkőztet engem,
 a testben-lélekben szajhát!

John Hancock Otis

Ami pedig a demokráciát illeti, polgártársak,
belátjátok-e végre-valahára,
hogy én, aki vagyont örököltem és beleszülettem a rangba,
képességeimmel mindenkit felülmúltam Spoon Riverben,
ha áldozatot kellett hozni a szabadság ügyéért?
Míg nemzedéktársam, Anthony Findlay,
aki bódéban született, úgy kezdte az életét
mint a pályamunkások vízihordója,
aztán pályamunkás lett, amikor
felnőtt, majd brigádvezető, és végül
főellenőr a vasútnál,
Chicagóban élt
ez a cégéres rabszolgahajcsár,
a munkások megnyomorítója,
a demokrácia megveszekedett ellensége –
és én figyelmeztetek téged, Spoon River,
és téged is, ó, Köztársaság,
óvakodj az olyan embertől, aki úgy kerül hatalomra,
hogy csak egy fél nadrágtartója van.

Anthony Findlay

Az országnak is jobb, az embernek is,
bármely országnak és bármelyik embernek
jobb, ha félnek tőle, mint ha szeretik.
És ha ez az ország inkább a többi nemzettel kötött
barátságát adja fel, mint hogy lemondjon a vagyonáról,
azt mondom, rosszabb, ha az ember pénzt veszít,
mint ha barátokat.
És letépem a függőnyt, amely a lélekben
elföd egy ősi vágyat:
ha az emberek szabadságért ricsajoznak,
valójában hatalmat akarnak az erősek fölött.
Én, Anthony Findlay, aki egyszerű
vízhordóból lettem nagyon nagy ember,
míg végül ezreknek mondhattam, hogy: „Ide gyere!”,
és ezreknek, hogy: „Eridj innét!”,
állítom, hogy egy nemzet álma sosem teljesülhet,
egy nemzet sosem ér el teljesítményt,
ha nem az erősek és az okosok kezében csattog a pálca
az ostobák és a gyengék hátán.

Roscoe Purkapile

Szeretett. Ó, hogy szeretett!
Sosem volt módom rá, hogy elmeneküljek
attól a naptól fogva, hogy először megpillantott.
Ám azután, hogy a feleségem lett, azt gondoltam,
hátha kiderül, hogy ő is halandó, és szabadon ereszt,
vagy hátha elválnak.
De kevés hal meg, és nem mond le egy sem.
Akkor megszöktem, eltűntem egy évre, nagy kaland volt.
Nem tett szemrehányást. Azt mondta, minden jóra fordul,
csak térjek vissza. Visszatértem.
Elmondtam neki, hogy csónakáztam,
és elfogtak a Van Buren Street közelében
a kalózok a Michigan tavon,
és láncra vertek, azért nem tudtam levelet írni.
Sírt és összecsókkolt, milyen szörnyűség, mondta,
vérlázító, embertelen!
És én ráébredtem, hogy a házasságunk
isteni elrendelés,
semmi más nem bonthatja fel,
csak a halál.
Igazam volt.

Purkapile-né

Megszökött, eltűnt egy évre.
Amikor hazajött, előállt azzal a hülye történettel,
hogy a kalózok elrabolták a Michigan tavon,
és láncra verték, azért nem írt nekem levelet.
Úgy tettem, mint aki elhiszi, bár nagyon jól tudtam,
mit művelt közben, hiszen találkoztam
a kalaposnővel, Williamsnével hébe-korba,
amikor az a városba ment cicomákért, mondta is.
De az ígéret az ígéret,
és a házasság: házasság,
és mert becsülöm a saját jellememet,
nem hagytam, hogy a válásra rávegyen
egy terveket szövögető férj, akinek egyszerűen nincs ínyére már
a házastársi eskü és kötelesség.

Archibald Higbie

Én utáltalak, Spoon River. Megpróbáltam föléd kerülni,
szégyelltelek. Undorral töltött el, hogy
ide kellett születnem.
És ott, Rómában, a művészek között,
akik olaszul beszéltek, franciául beszéltek,
olykor magam is elhittem, hogy sikerül megszabadulnom
a származásom nyomaitól.
Azt hittem, elérek a művészet magaslataira,
és beszívom a levegőt, amit a mesterek beszívnak,
és látni is az ő szemükkel látom a világot.
De hiszen folyvást csak átsiklottak a műveimen, és azt mondták:
– Mire a nagy igyekezet, barátom?
Ez az arc néha olyan, mint az Apollóé,
néha meg a Lincoln vonásaira emlékeztet. –
Spoon Riverben, tudjátok, nem volt kultúra,
égett a képem a szégyentől, csöndben maradtam.
És mit tehettem volna, ha egyszer tetőtől talpig
rám tapadt és rám nehezedett a nyugati mocsok,
mint hogy elvágyódom, és imádkozom, hogy újra
világra jöjjetek és az egész Spoon River ki legyen
tépve a lelkemből, gyökerestül?

Aaron Hatfield

Gránitnál maradóbb, Spoon River,
az emlékkép, amit rólam őrzöl,
ahogy az Alapító Atyák és Anyák szobra előtt állok,
a Megbékélés templomában, úrvacsora alatt.
És reszelős hangon beszélek a galileai
parasztfiúról, aki a városba ment,
és akit a bankárok meg az ügyvédek megöltek;
s a hangom egybemosódik a júniusi széllel,
amely átnyargal a búzaföldeken Atterbury felől,
míg a temetőkert fehér kövei
villódnak a templom körül a nyári napban.
És bár a saját emlékeim súlyát is
nehezen cipeltem, láttalak Titeket, ó, Atyák,
amint fejeteket lehajtva, fájdalmat leheltek
a csatában elesett fiakért s a lányokért
és a kicsinyekért, akik köddé váltak az élet hajnalán
vagy a dél tűrhetetlen órájában.
De a tragikus csend pillanataiból,
amikor a kenyér és a bor körbejárt,

eljött hozzánk a békesség,
 hozzánk, földművesekhez és favágókhoz,
 hozzánk, parasztokhoz, ama galileai paraszt testvéreihez –
 lejött hozzánk a Szent Lélek,
 lejött a lángnyelvek vigasza!

Gergely Ágnes fordításai

Turi Tímea

PYGMALION ESETE TÓTH MANCIVAL

A naiva reprezentációja és a naiva mint reprezentáció Szép Ernő műveiben

A modernitás meghatározó szövegeinek szereposztásában ott kísért egy figura, aki számtalan alakváltozata ellenére nem kap sok figyelmet. Ha mégis vetül rá valamenynyire fény, úgy hisszük, jól ismerjük: a naiva ő, az ártatlan és őszinte szűz lány. Tóth Mancival a LILA ÁRKÁC-ból vagy az ÁDÁMCsutka fiatal színinövendéke. Az ÜVEGCIPŐ együgyű Irmája vagy az ibolyaártatlan Ilonka, az álruhás színházigazgatót az ujjja köré csavaró kórista. Bár a szerepkör legtöbb képviselője talán nem is az irodalom, hanem a populáris kultúra egyéb regisztereiben található – gondoljunk a két világháború közötti filmek géprókiasszonyaira –, az ártatlanság és az őszinteség nem olyan egyszerű attribútumok, mint amilyenek első pillanatra tűnnek. Épp ebből adódnak a drámai bonyodalmak; főleg, ha belegondolunk, hogy a színházi eredetű szerepkör képviselői milyen sokszor jelennek meg a tettetés művészetében: a színház világában játszódó szövegekben. A továbbiakban Szép Ernő naiváiról beszélve teszem fel a kérdést: a naivák reprezentációi – mint a Pygmalion-mítosz lehetséges újraírásai – miképpen értelmezik az e szövegek esztétikájára vonatkozó önleírásokat? Az elemzés célja ugyanis az, hogy Tóth Mancival naivitásától eljussunk a Szép Ernő-próza naivitásához.

Átváltozások

Mindehhez az adhatja a kiindulópontot, ha Pygmalion és Galatea mitológiai történetét a reprezentációról való gondolkodás sajátos példázataként olvassuk. Pygmalion – mondjuk így – reprezentációs tevékenysége ugyanis a mimézissel ellentétes irányú, amennyiben Galatea „története” nem az élő dolgok leképezéséről, hanem az élettelen mű megelevenedéséről ad számot. Galatea létezésének és életre kelésének a valóság nem oka, eredete – ez lenne a mimézis –, hanem célja, végpontja, produkciója: Galatea eredete, ha van, akkor az ideák világában kereshető. Így csak csodálkozni lehet azon, vajon miért esik kevesebb szó arról, hogy Galateát átváltozása – ami Pygmalion kérésére történik meg, hiszen Galateának nincs is (még) akarata – kiveti a halhatatlanságból, mivel emberré, anyaggá, saját magának egy lehetséges modelljévé: mulandóvá teszi őt.